

Joanna Szerszunowicz

Kongruencja obrazowania związków frazeologicznych a ich językowa ekwiwalencja

Prace Językoznawcze 12, 207-223

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Szerszunowicz
Białystok

Kongruencja obrazowania związków frazeologicznych a ich międzyjęzykowa ekwiwalencja

Congruence of imagery of phraseological units and their cross-linguistic equivalence

In the paper phraseological units conveying imagery are analyzed in a cross-linguistic perspective with a special focus on imagery congruence of the units compared. Several kinds of imagery congruence relations are discussed and exemplified, which renders it possible to develop a typology of equivalents.

Słowa kluczowe: frazeologizm, międzyjęzykowy ekwiwalent, obrazowanie
Key words: phraseological unit, cross-linguistic equivalent, imagery

1. Obrazowość związku frazeologicznego

Prace poświęcone frazeologii oraz leksykony terminologiczne zawierają wiele definicji terminów „frazeologizm” i „idiom” (Zakrzewski 2002). Przykładowo, w *Słowniku językoznawstwa ogólnego* frazeologizm, utożsamiany z idiomem, definiowany jest jako: „Dwu- lub kilkuwyrazowa ustalona (stała) konstrukcja jęz., której znaczenia nie da się wyprowadzić ze znaczeń i reguł łączenia składających się na nią wyrazów” (*Słownik językoznawstwa ogólnego* 1999, s. 244). Z punktu widzenia translatoryki tak rozumiany idiom to jednostka przekładowa, która może mieć różnorodne – zarówno frazeologiczne, jak i nieidiomatyczne – odpowiedniki w języku docelowym.

Frazeologizmy danego języka można klasyfikować, przyjmując rozmaite kryteria, np. formalne, semantyczne czy stylistyczne. Innym ważnym elementem opisu stałych połączeń wyrazowych jest ich obrazowość. W ujęciu dychotomicznym można wyodrębnić jednostki nieobrazowe i obrazowe, które „należą w zasadzie do języka mówionego potocznego, pospolitego i slangowego” (Zaręba 1988, s. 113). Są one silnie nacechowane ekspresywnie i funkcjonują jako nośniki

ewaluacji. Związki obrazowe stanowią bardzo interesujące jednostki w perspektywie międzyjęzykowej, ponieważ „tkwią głęboko w psychice danego narodu, wyrażają specyfikę widzenia i interpretowania świata określonej społeczności językowej, są również odbiciem przeszłości historycznej, tradycji narodowej, zwyczajów i obyczajów, kultury i języka (Zaręba 1988, s. 113–114). Porównywanie stałych połączeń wyrazowych pozwala na ustalenie podobieństw i różnic występujących w warstwie obrazowej frazeologii w badanych językach.

Obrazowość frazeologizmów (ang. *image komponent*) to jedno z dwóch kryteriów przyjętych przez twórców CFLT, Dmitrija Dobrovolskiego i Elisabeth Piirainen (2005), do odróżniania związków figuratywnych od niefiguratywnych. Badacze definiują ją jako specyficzną konceptualną strukturę między strukturą leksykalną i asumarycznym znaczeniem jednostek o charakterze figuratywnym, zwracając przy tym uwagę na fakt, że znaczenie dosłowne związku, będące sumarycznym znaczeniem jego komponentów, jest istotne dla znaczenia asumarycznego (Dobrovolski, Piirainen 2005, s. 14). Jednostki figuratywne łączą dwa różne poziomy konceptualne w swojej strukturze semantycznej.

Według Dobrovolskiego i Piirainen używany przez nich termin *image component* jest quasi-ekwiwalentem pojęcia „forma wewnętrzna” (ang. *inner form*) używanego w rosyjskiej tradycji językoznawczej, przy czym „forma wewnętrzna” to termin używany przede wszystkim do pierwotnego odczytania danej jednostki figuratywnej, zaś *image component* desygnuje część planu jej treści (Dobrovolski, Piirainen 2005, s. 17). Obrazowość związku frazeologicznego ma duży związek z jego motywacją, ale nie zależy bezpośrednio od niej. Można założyć, że w przypadku wielu jednostek o motywacji w pełni czytelnej dla współczesnych użytkowników danego języka obrazowość związku jest bardziej wyrazista niż w przypadku związków o nieczytelnej motywacji. Należy jednak podkreślić, że zatarcie motywacji nie oznacza braku obrazowości.

Komponent wyobrazeniowy jest więc bardzo ważny w odbiorze danej jednostki frazeologicznej, dlatego należy brać pod uwagę kryterium obrazowości związku przy dobieraniu obcojęzycznego ekwiwalentu spośród form konkurencyjnych, częstokroć licznych i wykazujących znaczne zróżnicowanie stylistyczne, istniejących w języku docelowym. Z punktu widzenia translatoryki znaczenie obrazowości frazeologizmu przy doborze odpowiednika przekładowego jest zróżnicowane, ponieważ zależy ono od stopnia aktualizacji znaczenia dosłownego w danym użyciu tłumaczonego związku.

2. Typologia obcojęzycznych ekwiwalentów związków frazeologicznych ze szczególnym uwzględnieniem kongruencji obrazowania

W kontrastywnych badaniach frazeologicznych wiele uwagi poświęca się analizom obcojęzycznych ekwiwalentów idiomów danego języka, w wyniku których powstają różnorakie typologie (Sułkowska 2003; Sułkowska 2004; Piotrowska 2003; Laskowski 2003; Hejwowski 2004). Przykładowo, Krzysztof Hejwowski wymienia następujące sposoby tłumaczenia frazeologizmów: użycie „oczywiste-go”, nasuwającego się ekwiwalentu – idiomu o bardzo podobnej formie i sensie w języku docelowym, jeśli takowy istnieje (co zdarza się najczęściej w przypadku idiomów o pochodzeniu biblijnym lub klasycznym); użycie ekwiwalentu funkcjonalnego – zastąpienie idiomu wyjściowego idiomem języka docelowego o znaczeniu podobnym i innym obrazie; syntagmatyczne przetłumaczenie idiomu języka wyjściowego – możliwe tylko w rzadkich przypadkach, kiedy oryginalny idiom jest zrozumiały w kulturze docelowej. Podkreśla on również, że między dwoma pierwszymi technikami nie ma sztywnej granicy (2004, s. 109).

W wielu klasyfikacjach o kongruencji nie mówi się eksplicitnie, jest ona implikowana w definicjach poszczególnych typów ekwiwalencji. Należy podkreślić, że obrazowość danego frazeologizmu może wpływać na dobór odpowiednika przekładowego. Wśród jednostek frazeologicznych można wskazać idiomy mające obcojęzyczne ekwiwalenty w postaci spetryfikowanych połączeń wyrazowych (idiomy o kongruentnych obrazach, idiomy bez kongruencji obrazowej) oraz idiomy o odpowiednikach niefrazeologicznych (Wawrzyniak 1991, s. 50–51).

Szczegółowiej przedstawia ten problem Leon Zaręba, który stwierdza, że „Porównując obrazowość we frazeologizmach polskich i francuskich łatwo dojść do stwierdzenia, że mogą tu zachodzić cztery przypadki: 1° całkowite podobieństwo, czyli identyczność obrazu, 2° częściowe podobieństwo, czyli analogia obrazu, 3° różnica obrazu i wreszcie, 4° stosunek: obraz: brak obrazu” (Zaręba 1988, s. 114). Ujęcie Zaręby stanowi podstawę teoretyczną poniższego omówienia relacji między obrazowością frazeologizmu a obrazowością lub brakiem obrazowości jego obcojęzycznego odpowiednika.

2.1. Związek frazeologiczny mający obcojęzyczny ekwiwalent w postaci związku frazeologicznego

Wiele jednostek frazeologicznych ma obcojęzyczne odpowiedniki w postaci związków frazeologicznych o tożsamym znaczeniu. Grupę tę cechuje wewnętrzne zróżnicowanie, należą do niej bowiem frazeologizmy mające różne ekwiwa-

lenty, na przykład: odpowiedniki tradycyjnie nazywane absolutnymi, które wykazują pełną zgodność, ekwiwalenty o zbliżonym składzie komponentów, a więc i podobnym obrazowaniu, oraz związki o innej obrazowości.

2.1.1. Pełna kongruencja obrazowania związków frazeologicznych w porównywanych językach

W językach europejskich występują związki frazeologiczne tożsame pod względem strukturalno-leksykalnym, które są nośnikami tego samego obrazu. Należy podkreślić, że mogą je różnić inne parametry, na przykład częstotliwość występowania lub zabarwienie stylistyczne. Zasadne jest więc używanie terminu *quasi-ekwiwalenty*, który precyzyjniej oddaje charakter omawianych odpowiedników (Fiedler 2007, s. 118; Dobrowol'skij 2007, s. 802). Do omawianej grupy jednostek mających międzyjęzykowe odpowiedniki kongruentne pod względem obrazowania należą związki o różnej proveniencji.

Pierwszą grupę stanowią jednostki pochodzące ze wspólnego grecko-rzymskiego i judeochrześcijańskiego dziedzictwa kulturowego (Oleśkiewicz 2007). Biblia jest źródłem wielu jednostek frazeologicznych o charakterze obrazowym, które należą do internacjonalizmów lub przynajmniej do europeizmów (Maćkiewicz 2001, s. 52). Przykładowo polski związek *wilk w owczej (baraniej) skórze* ma liczne międzyjęzykowe odpowiedniki o tożsamym obrazowaniu (np. ang. *a wolf in sheep's clothing*, fr. *loup vêtu de la peau de mouton*, hiszp. *lobo con piel de cordero*, wł. *lupo in veste d'agnello*). Liczne idiomy, których ekwiwalenty powszechnie występują w wielu językach europejskich, pochodzą z literatury antycznej, m.in. bajek autorstwa Ezopa i Fedrusa. Przykładem idiomu obecnego u obu twórców jest wyrażenie *Iwia część* (Ezop, Bajki, 270; Fedrus, Bajki, I: ang. *the lion's share (of sth)*, fin. *leijonanos*, fr. *la part du lion*, niem. *der Löwenanteil*, ros. *l'vinaja dolja*, wł. *parte del leone*)¹.

Liczne frazeologizmy, występujące w porównywanych językach w identycznej lub podobnej postaci, stanowią zapis zbieżnych obserwacji dotyczących rzeczywistości. Alicja Nowakowska, pisząc o s frazeologizowanych porównaniach odczasownikowych, stwierdza, że: „Porównania, w których występują nazwy zwierząt rodzimych, również mogą mieć charakter internacjonalizmów, np.: *jeść jak wróbelek*, fr. *manger come un moineau*; *mrzeć jak muchy*, fr. *mourir come des mouches*; *pływać jak ryba*, fr. *nager comme un poisson*. Tu często trudno mówić o wzajemnych zapożyczeniach, można raczej przypuszczać, że

¹ Należy podkreślić, że wiele motywów, które miały duży potencjał frazeotwórczy, zaktualizowany w postaci idiomów, to elementy wykorzystywane również przez późniejszych twórców bajek. Przykładowo motyw Iwiej część występuje u La Fontaine'a (Bajki, I, 6).

obserwacje przyrody, czynione przez przedstawicieli różnych narodów, prowadziły do podobnych rezultatów” (Nowakowska 2003, s. 99–100). Zwroty przytoczone przez Nowakowską jako materiał egzemplifikacyjny występują w identycznej postaci także w języku angielskim: *to eat like a sparrow, to die like flies, to swim like a fish*. W języku włoskim dwa związki mają taką samą strukturę i skład komponentów, mianowicie *morire come le mosche, nuotare come un pesce*. Odpowiednikiem jednostki *jeść jak wróbelek* jest doczasownikowy zwrot porównawczy *mangiare come un uccello*, który ma w swoim składzie hiperonim *uccello* (‘ptaszek’). Omawiane związki występują również w podobnej postaci w języku niemieckim: *wie ein Fisch (im Wasser) schwimmen* (dosł.: jak ryba (w wodzie) pływać), *sterben/umfallen wie die Fliegen* (dosł.: mrzeć/padać jak muchy), *essen wie ein Spatz* (dosł.: jeść jak wróbel). Obrazowość prezentowanych s frazeologizowanych porównań wykazuje więc wysoki stopień zbieżności. Działa tu „prawo do identycznych lub podobnych skojarzeń”, czyli teoria konotacji semantycznych (Skorupka 1964, s. 5–22).

Nośnikami zbieżnego obrazowania są również jednostki zapożyczone z innych języków. Przykładowo obecny w wielu językach europejskich frazeologizm *papierowy tygrys* to stary chiński idiom, który upowszechnił się za sprawą wywiadu, jaki przeprowadziła Anna Louise Strong z Mao Zedongiem 6 sierpnia 1946 r. Zedong określił mianem papierowego tygrysa amerykański imperializm i wszystkich reakcjonistów, wówczas do języka angielskiego weszło wyrażenie *a paper tiger* (dosł.: ‘papierowy tygrys’), które w języku polskim ma postać *papierowy tygrys*, a we włoskim – *tigre di carta*. Omawiane wyrażenie, mające znaczenie ‘o kimś, o czymś pozornie silnym, groźnym, ale zawodzącym w decydującym momencie’ (WSF, s. 574), występuje w postaci kalki również w kilku innych językach europejskich, np. we francuskim (*le tigre de papier*), niemieckim (*der Papiertiger*), szwedzkim (*papperstiger*).

2.1.2. Zbliżona kongruencja obrazowania jednostek frazeologicznych w porównywanych językach

We frazeologii języków należących do ligi europejskiej występują różniące się składem leksykalnym realizacje modeli, z których wiele ma proveniencję antyczną. Przykładowo koncept łacińskiego wyrażenia *asinus ad liram* jest obecny we współczesnych językach europejskich w postaci realizacji modelu ‘znać się jak + komponent animalistyczny + rzeczownik oznaczający wyszukany produkt/trudną umiejętność’. Występują one m.in. w języku polskim (*znać się na czymś tyle, co koza na pieprzu, znać się na czymś tyle, co kura na pieprzu*), niemieckim (*verstehen davon so viel wie die Henne vom Pfeffer* dosł.: ‘znać się na czymś jak kura na pieprzu’), rosyjskim (*kak svinja v apiel’sinach razbirat’sia*

dosł.: ‘znać się jak świnia na pomarańczach’, *kak kaziol v apel’sinach razbi-rat’sia* dosł.: ‘znać się jak kozioł na pomarańczach’), włoskim (*intendersene quanto un bove di musica* dosł.: ‘znać się jak wół na muzyce’, *intendersene quanto una vacca del lunario* dosł.: ‘znać się jak krowa na kalendarzu’, *intendersene quanto una capra d’algebra* dosł.: ‘znać się jak koza na algebrze’), tworząc szereg paralelizmów frazeologicznych (Szerszunowicz 2004, s. 214–215). W omawianych frazeologizmach komponenty animalistyczne mają charakter wartościujący negatywnie (por. Luque, Pamies, Manjón 1996, s. 136–137).

Inny model, którego realizacje są liczne w językach europejskich, to schemat ‘mózg/głowa + nazwa zwierzęcia // przymiotnik fauniczny + mózg/głowa’ (Szerszunowicz 2007, s. 205), którego realizacje mają znaczenie ‘głupiec, du-reń’. Na bazie omawianego modelu powstały związki w takich językach, jak: ang. *a brain of a pigeon* (dosł.: ‘mózg gołębia’), *a brain of a canary* (dosł.: ‘mózg kanarka’), hiszp. *sesos de mosquito* (*seso* ‘mózg’, *mosquito* ‘komar, moskit, larwa szarańczy’); pol. *ptasi mózdzek* i *kurzy mózdzek*, *mózg cielęcy*, *barania głowa*, *barani łeb*, *ośła głowa*; czes. *ptačí mozek* (dosł. ‘ptasi mózg’); fr. *cervelle d’oiseau* (dosł.: ‘mózg ptaka’), *avoir une cervelle de canari* (dosł.: ‘mieć mózg kanarka’); wł. *cervello di fringuella* (dosł.: ‘mózg zięby’), *cervello di gallina* (dosł.: ‘mózg kury’), *cervello di passero* (dosł.: mózg wróbla), *cervello di uccellino* (dosł.: ‘mózg ptaszka’), *cervello di gatto* (dosł.: ‘mózg kota’), *cervello di grillo* (dosł.: ‘mózg świerszcza’), *testa d’asino* (dosł.: ‘ośła głowa’), *capo d’assiuolo* (dosł.: ‘głowa puszczyka’), *testa di bue* (dosł.: ‘głowa wołu’)².

Warto zwrócić uwagę na fakt, że różnojęzyczne realizacje danego modelu mogą wykazywać subtelne różnice znaczeniowe (por. Dobrovolskij 2007, s. 802) i stylistyczne. Tak jest w przypadku realizacji schematu ‘powierzyć coś komuś, co nie jest bezpieczne w czyimś (danej osoby) posiadaniu’, które występują w wielu językach europejskich (np. ang. *put the cow to mind the corn* dosł.: ‘powierzyć krowie pilnowanie zboża’, *put the wolf in charge of the sheep* dosł.: ‘powierzyć wilkowi pilnowanie owiec’, *put the fox to guard the henhouse/the chickens* dosł.: ‘powierzyć lisowi pilnowanie kurnika/kurczaków’; fr. *donner la brebis à garder le loup* dosł.: ‘dać wilkowi owce do pilnowania’; niem. *den Bock zum Gärtner machen* dosł.: ‘uczynić kozła ogrodnikiem’; ros. *puskat’ kozla v ogorod* dosł.: ‘wpuścić kozła do ogrodu’; pol. *zrobić kozła ogrodnikiem*; wł. *lasciare le pere in guardia all’orso* dosł.: ‘zostawić gruszki pod opieką niedźwiedzia’, *dare/lasciare la lattuga in guardia ai paperi* dosł.: ‘zostawić sałatę pod opieką kaczek’)³.

² Por. composita, np. ang. *bull-head* (*bull* ‘byk’; *head* ‘głowa’); szw. *hönshjärna* (*höns* ‘kury, drób’; *hjärna* ‘mózg’).

³ Por. realizacje modelu w językach nieindoeuropejskich, np. jap. *neko ni katsuo bushi* (*wo azukeru*) (dosł.: ‘powierzyć kotu suszoną rybę bonito’).

Warto podkreślić, że stopień podobieństwa obrazowania jednostek frazeologicznych i ich obcojęzycznych odpowiedników jest różny. Gradacja podobieństwa obrazowania jest łatwa do prześledzenia na materiale realizacji jednego modelu. Przykładowo, w przypadku niektórych związków, takich jak francuskie wyrażenie *une cervelle de canari* (dosł.: ‘mózg kanarka’) i włoskiego frazeologizmu *cervello di fringuella* (dosł.: ‘mózg zięby’), przynależność komponentów animalistycznych do jednej klasy buduje obrazowość o wyższym stopniu podobieństwa niż w przypadku połączeń wyrazowych wykorzystujących konotacje faunizmów nienależących do tej samej klasy, np. *une cervelle de canari* (dosł.: ‘mózg kanarka’) i innego włoskiego ekwiwalentu związku francuskiego, mianowicie *cervello di gatto* (dosł.: ‘mózg kota’).

2.1.3. Nietożsama obrazowość jednostek frazeologicznych w porównywanych językach

Związek frazeologiczny może mieć obcojęzyczny odpowiednik w postaci stałego połączenia wyrazowego o tożsamym znaczeniu, które jest nośnikiem innego obrazu. Wiele jednostek należących do omawianej podgrupy wyrażając daną treść odwołuje się do zupełnie różnych wyobrażeń. Zjawisko to ilustruje poniższe zestawienie sfraczeologizowanych porównań opisujących bardzo szczupłych ludzi w wybranych językach europejskich.

Przykładowo, frazeologia hiszpańska ma w swoim zasobie następujące wyrażenia porównawcze o znaczeniu ‘bardzo chudy’: *más flaco que mula de alquiler* (dosł.: ‘być chudszy od mulicy do wynajęcia’), *más flaco/delgado que un fideo* (dosł.: ‘chudszy/szczuplejszy od makaronu’), *más flaco/delgado que un espárrago* (dosł.: ‘chudszy/szczuplejszy od szparaga’), *flaco como un huso* (dosł.: ‘chudy jak wrzeciono’), *flaco como como caña de pescar* (dosł.: ‘chudy jak wędka’)⁴. Ponadto w języku hiszpańskim występuje doprzymiotnikowe wyrażenie porównawcze *más flaco que el caballo de Don Quijote* (dosł.: ‘chudszy od konia Don Kiszota’) o znaczeniu ‘bardzo chudy’ motywowane obrazem Rosynanta (WSPH, s. 167).

W innych językach europejskich występują frazeologizmy, które pod względem znaczeniowym są jednostkami ekwiwalentnymi w stosunku do omawianych związków. Przykładowo, w języku polskim znaczenie ‘bardzo chudy, szczupły’ wyrażane jest przez takie sfraczeologizowane porównania odprzymiotnikowe, jak: *cienki jak nić/nitka/tyczka/patyk/szparag/badył* (WSFJP, s. 443), *chudy jak patyk (patyczek)/szczapa/szkielet/tyka/tyczka/śmierć/kościotrup/chart/śledź/nieszczęście/*

⁴ Podobne znaczenie ma różniący się formalnie hiszpański frazeologizm *estar alguien hecho una espátula* (dosł.: ‘ktoś jest zbudowany jak szpatułka’).

/ij/gałq̄z (SP, s. 29). Frazeologia angielska ma w swoim zasobie *as thin as a rake/a lath* (dosł.: ‘chudy jak grabie/listwa’), zaś włoska dysponuje licznymi jednostkami o innym obrazowaniu, np. *magro come la Quaresima/il cavallo dell’Apocalisse/un chiodo/un uscio/un’acciuga/una lanterna/un lampione* (dosł.: ‘chudy jak Wielki Post/koń Apokalipsy/gwóźdź/drzwi/sardela/latarnia’) (Q, s. 274–275).

Jak widać z powyższego zestawienia, niektóre związki mające tożsame znaczenie w poszczególnych językach różnią się bardzo pod względem obrazowości, co może mieć wpływ na uznanie ich za ekwiwalentne lub nieekwiwalentne w danym kontekście. Traktowanie ich jako adekwatnych odpowiedników zależne jest m.in. od stopnia aktualizacji znaczenia dosłownego związku frazeologicznego – im jest on wyższy, tym mniej ekwiwalentne są porównywane związki (por. Lipiński 2000, s. 93).

2.2. Związek frazeologiczny mający obcojęzyczny odpowiednik w postaci kombinacji wyrazowej niemającej statusu stałego związku

Stale połączenia wyrazowe występujące w danym języku mogą nie mieć s frazeologizowanych odpowiedników obcojęzycznych. Istnieje kilka możliwości tłumaczenia związków frazeologicznych należących do omawianej podgrupy.

Pierwszym sposobem jest dosłowne przetłumaczenie danego frazeologizmu na język docelowy. Konstruując odpowiednik przekładowy, tłumacz może wykorzystać inny obraz. Znaczenie przekazywane przez stałe połączenie wyrazowe występujące w języku wyjściowym bywa również oddawane za pomocą odpowiednika opisowego.

2.2.1. Dosłowne tłumaczenie związku frazeologicznego jako obcojęzyczny ekwiwalent o tożsamym obrazowaniu

W przypadku jednostek, których konotacje kulturowe są czytelne dla odbiorców tłumaczenia, możliwe jest dosłowne tłumaczenie związku. Przykładowo, angielska jednostka *from log cabin to White House* (dosł.: ‘z chaty z bali do Białego Domu’) odwołuje się do obrazu drewnianej chaty z bierwion oraz kontrastującego z nim obrazu Białego Domu. Można założyć, że dosłowne tłumaczenie, tj. z *chaty z bali do Białego Domu* – przynajmniej w niektórych kontekstach – będzie adekwatnym polskim odpowiednikiem omawianego frazeologizmu.

Innym przykładem związku, którego obrazowość może zostać zachowana w języku przekładu w wyniku dosłownej translacji jest włoski idiom *avere il naso come Pinocchio* (dosł.: ‘mieć nos długi jak Pinokio’). Przygody Pinokia

znane są Polakom z tłumaczenia powieści Carla Collodiego *Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino* (1883, wyd. pol. 1912), jej wersji filmowych (m.in. amerykański pełnometrażowy film animowany Walta Disneya *Pinokio* z 1940 r. i film włoski w reżyserii Luigiho Comenciniego z 1972 r.) oraz opartych na niej przedstawień teatralnych (zob. *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* 2002, s. 297–298). Znajomość konotacji kulturowych pozwala zdekodować omawiany związek w prawidłowy sposób w kulturze docelowej.

W obu przypadkach odpowiednikami obcojęzycznych związków są kombinacje wyrazowe, które w polszczyźnie nie mają statusu frazeologizmów. Jednak dzięki czytelności konotacji w kulturze docelowej możliwe jest przeniesienie jednostek do translatu i zachowanie ich warstwy obrazowej, a w konsekwencji utrzymania charakteru tłumaczonego tekstu.

2.2.2. Kombinacja wyrazowa pozbawiona obrazowości jako odpowiednik frazeologizmów obrazowych

Niektóre związki frazeologiczne nieposiadające s frazeologizowanych odpowiedników w języku docelowym mają odpowiedniki opisowe, które są pozbawione obrazowości. Przykładowo, niemiecki idiom *ungelegte Eier* (dosł.: ‘niezniesione jaja’) nie ma idiomatycznego odpowiednika w polszczyźnie. Ekwiwalentem niemieckiej jednostki jest opisowe wyrażenie oddające sens związku (*sprawy, które dopiero wyjdą na wierzch/na jaw*).

Do grupy tej należy wiele związków, których pochodzenie związane jest z kulturą narodową, np. historią, obyczajami czy literaturą (Szerszunowicz 2009). Przykładowo włoski związek *essere come il gatto e la volpe* (dosł.: ‘być jak kot i lis’), pochodzący z książki *Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino* Carla Lorenziniego, posługującego się pseudonimem Collodi, nie ma frazeologicznego odpowiednika w polszczyźnie. Jednostka ta ma znaczenie ‘popierać się wzajemnie robiąc coś nieuczciwego, być nieodłącznymi kompanami, zależnymi od siebie’. Należy podkreślić, że motywacja tego związku jest czytelna dla rodzimych użytkowników języka włoskiego, co zwiększa wyrazistość obrazowania omawianego idiomu.

Wśród frazeologizmów niemających odpowiedników idiomatycznych są również związki opisujące pewne pojęcia charakterystyczne wyłącznie dla danej kultury (Teliya, Bragina, Oparina, Sandomirskaja 2001, s. 58–59). Przykładowo, w amerykańskiej odmianie angielszczyzny występuje grupa związków nazywających ciemnoskórych Amerykanów zachowujących się służalczo w stosunku do białych (*Uncle Tom, Aunt Jemima*). Należy podkreślić, że wymienione związki kojarzone są przez rodzimych użytkowników języka z ilustracjami, reklamami, tekstami użytkowymi itp., przez co obrazowość omawianych idiomów jest bardzo żywa.

2.3. Związek frazeologiczny mający obcojęzyczny odpowiednik wyrazowy

Niektóre związki frazeologiczne mają obcojęzyczne odpowiedniki w postaci wyrazów. Ekwiwalenty wyrazowe stanowią grupę o specyficznych właściwościach, tzn. po pierwsze, są odpowiednikami niefrazeologicznymi, po drugie, w przeciwieństwie do odpowiedników złożonych z dwóch lub więcej wyrazów to z formalnego punktu widzenia jednostki leksykalne, które – na co warto zwrócić uwagę – mogą być compositami (Szerszunowicz 2008, s. 175).

Wyrazy złożone traktowane są różnie w klasyfikacjach stałych połączeń wyrazowych, mianowicie Klaus Dieter Pilz nie traktuje ich jako frazeologizmy (1978, s. 31), natomiast Harald Burger uzależnia włączenie compositum do frazeologizmów od stosunku znaczenia całości do znaczeń komponentów, dzieląc wyrazy złożone na frazeologiczne i niefrazeologiczne (Burger 1973, s. 52). Sposób traktowania złożzeń to w zasadzie kwestia ujęcia, przy czym należy podkreślić, że jest to problem ważki w analizach kontrastywnych frazeologizmów.

2.3.1. Wyrazy jako kongruentne obrazowo odpowiedniki związków frazeologicznych

Związki frazeologiczne mogą mieć odpowiedniki wyrazowe, które są nośnikami tożsamyh obrazów. Mimo różnic formalnych jednostki należące do omawianej grupy wykazują wysoki stopień ekwiwalencji i w wielu kontekstach to właśnie wyrazy, zarówno złożone, jak i proste, są właściwymi odpowiednikami idiomów.

2.3.1.1. Composita jako kongruentne obrazowo odpowiedniki związków frazeologicznych

Niektóre związki mają w języku obcym jednowyrazowe odpowiedniki w postaci compositów, zwłaszcza złożzeń determinatywnych z zhierarchizowanych członach. Wiele z omawianych jednostek to rzeczowniki, przykładowo, polski idiom *anielska cierpliwość* ma niemiecki odpowiednik *die Engelsgeduld* (*der Engel* ‘anioł’, *die Geduld* ‘cierpliwość’), który mimo niefrazeologicznego charakteru jest kongruentny obrazowo z polskim idiomem.

W przypadku niektórych jednostek występują drobne rozbieżności formalne, które nie wpływają jednak znacząco na charakter obrazowania. Polski frazeologizm *ptasi mózdzek* ma jednowyrazowy odpowiednik angielski *bird-brain* (*bird* ‘ptak’, *brain* ‘mózg’), w którym człon *brain* nie ma charakteru

deminutywnego⁵. Podobnie jest w przypadku związku *kurzy mózdzek*, posiadającego szwedzki odpowiednik *hönshjärna* (*höns* ‘kury, drób’, *hjärna* ‘mózg’).

W badanym materiale jako ekwiwalenty frazeologizmów występują również przymiotniki złożone wyrażające intensyfikację cechy, których człony składowe są tożsame z komponentami danych związków frazeologicznych (por. Straś 2008). Polskie porównanie odprzymiotnikowe *czarny jak kruk*, występujące również w innych językach, np. we włoskim *nero come un corvo*, ma niemiecki jednowyrazowy odpowiednik *rabenschwarz* (*der Rabe* ‘kruk’, *schwarz* ‘czarny’). Warto nadmienić, że porównywanych językach występują również ekwiwalenty formalne niemieckiego przymiotnika złożonego, np. w polskim *kruczo-czarny*, w angielskim *raven-black*, natomiast w niemieckim funkcjonuje frazeologizm *schwarz wie ein Rabe* (por. Wysoczański 2005: 168)⁶.

W badanym materiale występują również związki, których ekwiwalenty są przymiotnikami złożonymi z rzeczownika i zleksykalizowanego imiesłowu przeszłego. Przykładowo, polski idiom porównawczy *zmęczony jak pies* może być tłumaczony na angielski przymiotnikiem *dog-tired* (*dog* ‘pies’, *tired* ‘zmęczony’). Ponadto w języku angielskim występują przymiotniki tworzone za pomocą sufiksu *-like*, który stosuje się w charakterze formantu przymiotnikowego w oparciu o podstawę rzeczownikową (Grzebieniowski 1995, s. 141), np. *parrot-like* i *ostrich-like* mogą być w pewnych kontekstach ekwiwalentami polskich frazeologizmów z komponentami faunicznymi *papuga* i *struś*.

Oprócz rzeczowników i przymiotników ekwiwalentami frazeologizmów są również przysłowki złożone. Przykładem jest polski frazeologizm *jak papuga*, którego angielskie odpowiedniki to *parrot-fashion*, *parrot-wise*.

W przypadku języka angielskiego obcojęzycznymi odpowiednikami stałych połączeń wyrazowych mogą być czasowniki frazowe. Składają się one wprawdzie z dwóch elementów, jednak tylko jeden z nich, czasownik, jest autosemantyyczny. Skłania to do zakwalifikowania tych jednostek do omawianych odpowiedników. Komponenty werbalne (np. *doll* ‘laleczka’, *doll up* ‘wystroić’; *pig* ‘świnia’, *pig out* ‘obeźreć się’) przekazują obraz podobny do tego, który jest przekazywany przez idiomy, np. pol. *wystroić kogoś jak laleczkę* – ang. *doll sb up* (*doll* ‘lalka’), pol. *wystroić się jak laleczka* – ang. *doll up*, pol. *obeźreć się jak świnia* – ang. *pig out* (*pig* ‘świnia’).

⁵ W języku angielskim formy deminutywne są znaczenie rzadsze niż w polskim (por. Wierzbicka 1999, s. 212–219).

⁶ Por. s frazeologizowane porównania z nazwami zwierząt domowych (Rodziewicz 2007).

2.3.1.2. Wyrazy niezłożone jako odpowiedniki frazeologizmów o pełnej kongruencji obrazowej

Pewna liczba frazeologizmów ma obcojęzyczne kongruentne obrazowo odpowiedniki wyrazowe, które nie mają złożonej budowy. Przykładowo, polskie wyrażenie frazeologiczne, złożone z dwóch autosemantycznych komponentów, ma francuski odpowiednik w postaci wyrazu *inséparables* (dosł. ‘niepodzielne’). Zwrot porównawczy *powtarzać/naśladować jak papuga* może być tłumaczony na angielski czasownikiem *to parrot* (‘papugować’, *a parrot* ‘papuga’), na włoski zaś – czasownikiem *spappagallare* (‘powtarzać jak papuga; ciągle bezczelnie paplać’; wł. *il pappagallo* ‘papuga’). Innym przykładem jest polski zwrot *dać szczupaka*, którego niemieckim jednowyrazowym odpowiednikiem jest *hechten* (dosł. szczupakować; niem. *der Hecht* ‘szczupak’).

W niektórych przypadkach obcojęzyczny ekwiwalent jednowyrazowy jest tożsamy z członem nadrzędnym związku frazeologicznego. Redukcji ulega człon określający; przykładowo, włoski idiom *colombo da pelare* (dosł. ‘gołąb do oskubania’) ma angielski odpowiednik *pigeon* (‘gołąb’). Podobnie jest w przypadku innej pary idiomów, mianowicie, angielskiego *night owl* (dosł. ‘nocna sowa’) i polskiego wyrazu *sowa*.

Jednowyrazowe ekwiwalenty mogą przekazywać pewne informacje, których nośnikami są jednostki frazeologiczne, za pomocą wykorzystania odpowiednich formantów słowotwórczych. Przykładowo, polski frazeologizm *stary lis* może być tłumaczony na włoski za pomocą jednowyrazowego odpowiednika *volpone*, utworzonego od rzeczownika *la volpe* ‘lis’ poprzez dodanie sufiksu *-one*⁷.

Analiza powyższych przykładów pokazuje, że jednowyrazowy odpowiednik może być nośnikiem tożsamego obrazowania, co jest bardzo istotne z punktu widzenia translatoryki. W niektórych kontekstach właśnie wyrazowy, a więc niefrazeologiczny, ekwiwalent dzięki zachowaniu warstwy obrazowej najlepiej oddaje charakter tłumaczonego frazeologizmu.

2.3.2. Wyrazy jako odpowiedniki związków frazeologicznych o niepełnej kongruencji obrazowej

Odpowiedniki wyrazowe o charakterze obrazowym nie zawsze są nośnikami tożsamych wyobrażeń. Oprócz ekwiwalentów wyrazowych o tożsamym obrazowaniu można wyodrębnić grupę compositów i wyrazów niezłożonych, których obrazowanie nie jest identyczne, ale wykazuje pewne podobieństwo do obrazowania korespondujących frazeologizmów.

⁷ W języku włoskim występuje również absolutny ekwiwalent omawianego związku, mianowicie *vecchia volpe* (dosł. ‘stary lis’).

2.3.2.1. Composita jako obcojęzyczne odpowiedniki związków frazeologicznych o niepełnej kongruencji obrazowej

Niektóre związki frazeologiczne mają ekwiwalenty w postaci wyrazów, które w swojej obrazowości odwołują się do podobnego wyobrażenia, co stałe połączenia wyrazowe. Przykładowo, polski frazeologizm *mól książkowy* ma w języku angielskim i niemieckim ekwiwalenty w postaci wyrazów złożonych o tematach 'książka/książki' i 'robak' (ang. *bookworm*, niem. *Bücherwurm*). Zachodzi substytucja elementu *mól*, który zostaje zastąpiony słowem *robak*. Polskie wyrażenie *wilczy głód* ma w języku niemieckim odpowiednik *der Bärenhunger* (*der Bär* 'niedźwiedź', *der Hunger* 'głód'). Obie jednostki odwołują się do stereotypowego wyobrażenia dużych i drapieżnych zwierząt.

Z kolei w przymiotnikach stosunkowo liczne są substytucje komponentów substantivejnych, które budują obrazowość danego związku. Zjawisko to ilustrują następujące przykłady polskich frazeologizmów porównawczych i ich jedno-wyrazowych odpowiedników: pol. *ostry jak brzytwa* – ang. *needle-sharp* (*needle* 'igła', *sharp* 'ostry'), pol. *chudy jak patyk* – ang. *drainpipe-thin* (*drainpipe* 'rynna, rura kanalizacyjna/ściekowa', *thin* 'chudy'). Ponadto obecne są konstrukcje z członem o charakterze zleksykalizowanego imiesłowu, które są ekwiwalentami różnorodnych polskich związków frazeologicznych, na przykład: pol. *o ptasim mózdzku* – ang. *hare-brained* (*hare* 'zając'), pol. *podszyty tchórzem* – ang. *chicken-hearted* (*chicken* 'kurczę'), pol. *o sokolim/orlim wzroku* – ang. *lynx-eyed* (*lynx* 'ryś').

Ponadto występują wyrażenia przysłówkowe, które różnią się komponentami, np. składnikami animalistycznymi: pol. *jak chomik* – ang. *squirrel-like* (*squirrel* 'wiewiórka'), pol. *z osłim uporem* – ang. *pig-headedly* (*pig* 'świnia', *head* 'głowa'), pol. *na barana* – ang. *piggy-back* (*pig* 'świnia', *back* 'plecy, tył').

W języku angielskim niektóre idiomy mają ekwiwalenty w postaci czasowników frazowych przekazujących obrazu zbliżonego do wyobrażeń przywoływanych przez obcojęzyczne stałe połączenia wyrazowe. Polski zwrot porównawczy *być rozbrykanym jak źrebak* ma angielski odpowiednik w postaci czasownika frazeologicznego *horse around* (*horse* 'koń'). W polskiej jednostce frazeologicznej występuje hiponim angielskiej nazwy *horse* ('koń'), który konotuje młodość. Obrazowość obu związków mimo tej różnicy jest zbliżona.

2.3.2.2. Jednowyrazowe odpowiedniki frazeologizmów o zbliżonej kongruencji obrazowej

W omawianej grupie ekwiwalentów występują jednowyrazowe odpowiedniki o zbliżonej kongruencji obrazowej. Najczęstszym typem relacji jest ekwiwalentyzacja związku za pomocą wyrazu należącego do danej klasy (np. w przy-

padku faunizmów nazwy ptaków, ryb, owadów itp.), z którym – w przeciwieństwie do pierwszego języka - nie występuje żadne określenie adiektywne.

Niemieckie idiomy *dummes Schaf* (dosł. ‘głupia owca’) oraz *dumme Pute* (dosł. ‘głupia indyczka’) mają jednowyrazowe ekwiwalenty fauniczne w języku polskim. Odpowiednikiem pierwszego związku, *dummes Schaf*, jest polski wyraz *baran*, drugiego zaś – *gęś*. W polszczyźnie oba faunizmy – nazwy zwierząt i ptaków hodowanych przez człowieka, a więc zależnych od niego i postrzeganych jako stworzenia o niskim poziomie inteligencji – nie wymagają użycia korespondującego przymiotnika *głupi/głupia*, który może pełnić funkcję intensyfikującą (*głupi baran*, *głupia gęś*). Mimo niefrazologicznego charakteru omawiane odpowiedniki stanowią grupę o dość wysokim stopniu ekwiwalencji.

2.3.3. Wyrazy jako nieobrazowe odpowiedniki frazeologizmów

Kolejną grupę obcojęzycznych jednowyrazowych odpowiedników frazeologizmów stanowią jednostki leksykalne, które oddają znaczenie stałych połączeń wyrazowych języka wyjściowego, przy czym pozbawione są warstwy obrazowej.

Przykładowo, niemiecki idiom *wie ein begossener Pudel* (dosł.: ‘jak obłany pudel’) ma poświadczony w dwujęzycznych opracowaniach leksykograficznych polskie jednowyrazowe odpowiedniki ‘zawstydzony’ i ‘speszony’ (NWZI, s. 120). Polskie ekwiwalenty przekazują znaczenie jednostki niemieckiej, przy czym nie mają one charakteru obrazowego. Włoski doprzymiotnikowy idiom porównawczy jest wyrazisty i nacechowany stylistycznie, natomiast jego polskie odpowiedniki wyrazowe są neutralne. Użycie ich zamiast obrazowego idiomu niemieckiego wymaga zastosowania technik kompensacyjnych.

Należy podkreślić, że jest to grupa ekwiwalentów, które różnią się bardzo od jednostek języka wyjściowego. Po pierwsze, nie są odpowiednikami frazeologicznymi; po drugie, brak jakichkolwiek pierwiastków obrazowości, które występowały w omawianych wcześniej grupach obcojęzycznych ekwiwalentów stałych połączeń wyrazowych.

2.4. Ekwiwalenty pozorne

W zasobach frazeologicznych badanych języków występują różne znaczeniowo jednostki, które z powodu podobieństwa budowy i składu leksykalnego uznawane są za międzyjęzykowe odpowiedniki (Szerszunowicz 2006, s. 1055), zarówno w postaci związków frazeologicznych, jak i jednostek leksykalnych

(Szerszunowicz 2008, s. 188–190). Nazywa się je *pseudo-ekwiwalentami*, *ekwiwalentami pozornymi* lub *falszywymi przyjaciółmi tłumacza*⁸.

Zbieżność obrazowania jest częstą przyczyną uznawania jednostek o różnych znaczeniach za ekwiwalentne. Przykładowo, angielska jednostka *to buy a pig in a poke* (dosł.: ‘kupić świnie w worku’), o znaczeniu tożsamym z polskim idiomem kupić kota w worku, ma włoski pseudo-ekwiwalent *comprare un porco* (dosł.: ‘kupić świnie’), który znaczy ‘wyjść bez pożegnania’. Podobnie angielski idiom *to send somebody with a flea in one's ear* (lit.: ‘wysłać kogoś z pchłą w uchu’) i włoski związek *mettere la pulce nell'orecchio* (dosł. ‘włożyć pchłę do ucha’), odwołujące się do podobnych obrazów, mają różne znaczenia. Jednostka angielska znaczy ‘skarcić kogoś’, włoska zaś – ‘sprawić, że ktoś nabiera podejrzeń’.

Należy podkreślić, że ekwiwalencja pozorna jest bardzo ważnym zjawiskiem nie tylko dla translatoryki i frazeografii dwujęzycznej, ale również dla glottodydaktyki. Podobieństwo obrazowania jednostek frazeologicznych może być bardzo mylące, zwłaszcza w przypadku jednostek rzadziej używanych, na przykład związków o charakterze recesywnym.

3. Wnioski

Dobór obcojęzycznego ekwiwalentu związku frazeologicznego uwarunkowany jest wieloma czynnikami. Wiele jednostek ma kilka potencjalnych odpowiedników w języku docelowym, spośród których jeden zostaje uznany za najadekwatniejszy w danym kontekście. W przypadku związków obrazowych ważnym elementem jest ocena form konkurencyjnych pod kątem obrazowości. Udział kryterium obrazowości w ewaluacji potencjalnych ekwiwalentów to uwarunkowana kontekstowo zmienna, którą należy uwzględnić w wieloaspektowej analizie jednostek ekwiwalentnych.

Podsumowując, należy podkreślić, że związki frazeologiczne o charakterze obrazowym cechuje duża wyrazistość. Bliskimi odpowiednikami omawianych jednostek są nie tylko frazeologizmy, ale również wyrazy będące nośnikami tożsamego lub zbliżonego obrazowania. W wielu przypadkach uwzględnianie ich przy doborze ekwiwalentu kontekstowego pozwala na zachowanie budującej charakter tekstu obrazowości w przekładzie.

⁸ Pisząc o zjawisku heterofemii międzyjęzycznej, Grosbart stwierdza: „Konfrontacja dwóch lub więcej języków wskazuje na zjawisko identyczności lub podobieństwa pod względem formy (wymowy lub pisowni) między pewnymi jednostkami różnych języków przy ich jednoczesnej odmienności funkcjonalnej (semantycznej, stylistycznej lub innej). [...] Zjawisko to występuje w sposób najbardziej widoczny na poziomie wyrazów, jednakże obejmuje również inne poziomy języka, zarówno w jego postaci fonetycznej, jak i graficznej, a więc litery, morfemy, grupy wyrazowe, zwroty frazeologiczne itd.” (1984, s. 28). Pieńkos również zwraca uwagę na fakt, że w badaniu „fałszywych przyjaciół możemy wyróżnić interferencje semantyczne, stylistyczne i frazeologiczne” (2003, s. 188).

Wykaz skrótów

- Q – Quartu B.M. (2001): *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano.
 SP – Bańko M. (2004): *Słownik porównań*. Warszawa.
 NWZI – Wziątek A. (b.r.): *Niemieckie wyrażenia i zwroty idiomatyczne. Deutsche Redewendungen und Idiome*. Wałbrzych.
 WSFJP – Müldner-Nieckowski P. (2003): *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa.
 WSPH – Perlin O. (2006): *Wielki słownik polsko-hispański. Gran diccionario polaco-español*. T. I. Warszawa.

Literatura

- Burger H. (1973): *Idiomatik des Deutschen*. U. Mitarbeit von H. Jaksche. Tübingen.
 Dobrovól'skij D., Piirainen E. (2005): *Figurative Language: Cross-cultural and Crosslinguistic Perspectives*. Amsterdam.
 Dobrovól'skij D. (2007): *Kognitive und psycholinguistische Aspekte der Phraseologie/Cognitive and psycholinguistic aspects of phraseology*. [W:] *Phraseologie. Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*. Red. H. Burger, D. Dobrovól'skij, P. Kühn, N.R. Norrick, t. II, Berlin-New York, s. 789–818.
 Fiedler S. (2007): *English Phraseology*. Tübingen.
 Grosbart Z. (1984): *Heterofemia międzyjęzykowa, czyli skutki nadmiernego zaufania do intuicji translatorskiej*. [W:] *Wielojęzyczność literatury i problemy przekładu artystycznego. Z dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej*. Red. E. Balcerzan. T. LXIV. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 29–44.
 Grzebieniowski T. (1995): *Słownictwo i słowotwórstwo angielskie*. Warszawa.
 Hejwowski K. (2004): *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa.
 Laskowski M. (2003): *Semantische und pragmatische Aspekte der deutschen und polnischen Phraseologie*. Zielona Góra.
 Lipiński K. (2000): *Vademecum tłumacza*. Kraków.
 Luque J. deD., Pamies A., Manjón F. (1996): *Léxico denigratorio relative al intelecto en el insulto: estudio contrastive*. „Sendeban” nr 7, s. 135–152.
 Maćkiewicz J. (2001): *Czy Polska jest częścią Europy? Polszczyzna w europejskiej lidze językowej*. [W:] *Język trzeciego tysiąclecia*. Red. G. Szpila, Kraków, s.49–56.
 Nowakowska A. (2003): *Człowiek jako zwierzę. Sfrazeologizowane porównania odczasownikowe na podstawie Słownika frazeologicznego języka polskiego*. [W:] *Język a Kultura, Opozycja homo-animal w języku i kulturze*. T. 15. Red. A. Dąbrowska. Wrocław, s. 97–102.
 Oleśkiewicz A. (2007): *Europa języków. Związki frazeologiczne o proveniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej*. Kraków.
 Pieńkos J. (2003): *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*. Zakamycze.
 Pilz K.D. (1978): *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*. Göppingen.
 Piotrowska M. (2003): *Learning Translation – Learning the Impossible*. Kraków.
 Rodziewicz R. (2007): *Frazemy komparatywne z komponentem zoonimicznym w języku polskim, rosyjskim i niemieckim*, Szczecin.
 Skorupka S. (1964): *Zwroty i wyrażenia przenośne w języku potocznym*. „Wykłady i przemówienia” nr 8, s. 5–22.
Słownik językoznawstwa ogólnego (1999): Red. K. Polański. Wrocław–Warszawa–Kraków 1999.

- Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* (2002): Red. B. Tylicka, G. Leszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Straś E. (2008): *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*. Katowice.
- Sułkowska M. (2003): *Séquences figées. Étude lexicographique et contrastive. Question d'équivalence*. Katowice.
- Sułkowska M. (2004): *Traitement contrastif des séquences figées (SF) et problème de leur équivalence interlinguale*, „Neophilologica” nr 16, s. 189–200.
- Szerszunowicz J. (2004): *Paralelizmy frazeologiczne w analizie komparatywnej*, „Białostockie Archiwum Językowe” nr 4, s. 207–220.
- Szerszunowicz J. (2006): *Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology*. [W:] *Proceedings XII EURALEX International Congress. Congresso Internazionale di Lessicografia. Atti*. T. II. Red. E. Korino, C. Marelllo, C. Onesti, Alessandria, s. 1055–1060.
- Szerszunowicz J. (2007): *Frazeoinwektyw fauniczne nazywające głupotę w ujęciu konfrontatywnym (na materiale współczesnego języka polskiego w porównaniu z angielskim i włoskim)*. [W:] *Slavenska frazeologia i pragmatyka*. Red. Ž. Fink Arsovski, A. Hrnjak. Zagreb, s. 203–28.
- Szerszunowicz J. (2008): *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*. „Białostockie Archiwum Językowe” nr 8, s. 175–192.
- Szerszunowicz J. (2009): *On the Translation of Culture-Bound Phraseological Units*. [W:] *Phraseology, Corpus Linguistics and Lexicography. Papers from Phraseology in Japan 2009*. Red. K. Yagi, T. Kanzaki, Nishinomiya, s. 215–234.
- Wawrzyniak Z. (1991): *Praktyczne aspekty translacji literackiej na przykładzie języków niemieckiego i angielskiego*. Warszawa.
- Wierzbicka A. (1999): *Różne kultury, różne języki, różne akty mowy*. [W:] *tejże: Język – umysł – kultura. Wybór prac*. Red. J. Bartmiński. Warszawa, s. 193–227.
- Wysoczański W. (2005): *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych na materiale wybranych języków*. Wrocław.
- Teliya V., Bragina N., Oparina E., Sandomirskaja I. (2001): *Phraseology as a language of Culture: Its Role in the Representation of a Cultural Mentality*. [W:] *Phraseology, Analysis, and Applications*. Red. A.P. Cowie. Oxford. s. 55–75.
- Zakrzewski P. (2002): *W sprawie definicji idiomu*. „Folia Linguistica” nr 42, s. 19–23.
- Zaręba L. (1988): *Polskie i francuskie frazeologizmy w ujęciu leksykograficznym*. Kraków.

Summary

The analysis of phraseological units and their cross-linguistic equivalents, in which imagery congruence is the key criterion, results in creating a typology of cross-linguistic equivalents. The typology consists of the following groups of equivalents: phraseological units whose cross-linguistic equivalents are also phraseological units conveying fully or partially congruent imagery or conveying different imagery; phraseological units whose cross-linguistic equivalents are word combinations of non-phraseological character, either literal translations into the target language, or descriptive equivalents; phraseological units whose cross-linguistic equivalents have word equivalents (compounds and single words) of full or partial imagery congruence as well as those devoid of imagery.